

politici magnopere amant, extollunt, et opere prosequuntur, idque triplici potissimum ratione: 1.º Quia adversatur rectæ rationi et juri naturæ; quippe apud theoriam istam, voluntas hominis habetur de facto tamquam regula et mensura justî et honesti; et tamen indubium est, justum et honestum non ex voluntate hominis, sed ex lege naturæ derivari; non juxta voluntatis placitum et arbitrium, sed juxta rectæ rationis dictamen esse dijudicandum et efficiendum. 2.º Quia præfata theoria innititur hypothese æqualitatis hominum, ex quibus societas civilis coalescit; quam quidem hypothese, non gratuitam modo, sed absurdam quoque ratio et experientia simul ostendunt (1).

3.º Quia applicatio hujus theoriæ non aliter fit, nec attenda hominis conditione, aliter fieri potest, nisi quatenus multitudo a paucis quibusdam dolo, fraudibus, violentia, promissionibus, deceptione, circumvenitur, ac determinatur ad aliquid agendum.

4.º Quia in præxi ejusmodi theoria solummodo inservit

(1) Apposite ad rem Taparelli: «Si todas estas razones os pareciesen simplezas propias de estúpidos mas que de idiotas ¿cómo justificareis la asercion de aquellos que creen haber igualado á los ciudadanos ante la ley por haberles concedido el derecho de depositar una papeleta igual en la urna?... A mí que me estoy en casa ignorante, é ignorado, sin conocer electores, ni elegibles, me poneis en la mano una papeleta, con la que un intrigante haria milagros como un cubiletero, mientras que yo no sabré hacer mas que despropósitos, dando quizá el voto á alguno que esté dispuesto á venderme á mí, á mi familia, á mi parentela, á mi pueblo, á mi provincia, y tal vez á mi patria, por conseguir una cartera, ó un puñado de oro... Igualad primero el talento en las cabezas, la fuerza en los brazos, el número en las familias, las ramificaciones en los linages, las influencias en las profesiones, la estension en las relaciones, y despues podreis hablarme de la justicia del sufragio universal... Solo falta una ampliación del sufragio, y no hay que dudarlo, pronto se añadirá á las anteriores: «Todos tenemos derecho á la felicidad; cada uno tiene un modo particular de sentirla y poseerla, todos por consiguiente tenemos igual derecho al mando.» Hé aquí el último término á que tiende la teoría del sufragio universal: disolucion universal de la sociedad, abandono de los miserables al fraude de los tramposos, abandono del orden á la violencia de los fuertes.» *Ensayo Crit. del Gob. Rep.*, t. 1.º, pág. 115, 16, 17. Edic. Pens. Esp.

ad larvandam ambitionem, ad communicandum similitudinem legalitatis injustissimis bellis, quibus debiliores a potentioribus contra jus humanum et naturale debellantur, opprimuntur, spoliuntur, prout hac nostra ætate in Italia maxime contingit. + 21.

ARTICULUS SECUNDUS.

De scopo et organismo societatis civilis.

§ I.

De scopo civilis societatis.

Mirum profecto, at non minus verum in diversas sententias philosophos abisse circa scopum civili societati præfigendum. Nam ut veteres scholasticos mittamus, quorum plurimi formula nimis communi et vaga utentes, scopum civili societati assignabant, *bonum commune, publicam utilitatem, bonum multitudinis*, reliqua hujusmodi, quidam e recentioribus eundem reponunt in progressu naturæ humanæ; alii in omnimoda securitate multitudinis associatæ; quidam in successiva evolutione libertatis individualis; quidam vere in evolutione et applicatione principii justitiæ; alii in securitate et evolutione æqualitatis, simulque in organizatione communi laboris (1): alii demum alias proferunt et tuentur sententias, quas, quia expendere non licet ex hujus operis conditione et præfixis limitibus, quid nostra ferat sententia de re hac, paucis exponemus. Itaque,

1.º Nobis ea insidet opinio, finem seu scopum civilis societatis, reponendum esse in perfectione naturali hominis *quæ ens morale*. Et re vera quidem, primum quod homo ex societate ac in societate obtinere intendit, est seipsum *perfectionem*.

(1) Quam sententiam amplecti videtur Lameznais, dum scribit: «Quel est le but de l'association entre les familles primitivement indépendantes? Une plus forte garantie de l'égalité et de la liberté... un accroissement de bien-être par l'organisation du travail commun.» *Le Livre du Peuple*, §. 12.

re, seu perfectius esse, vivere, et operari, quam dum solitarius ac segregis existit. Dico *naturali*, quia civilis societas non nisi ad perfectionem et media ordinis naturalis ex propria natura pertingit: *ex propria* inquam, *natura*, quia per accidens, seu ex hypothesi quod christiana existat, perfectionem, mediaque supernaturalia indirecte attingit. Adde *hominis qua ens morale*; tum quia perfectio moralis includit et præsupponit perfectionem physicam et intellectualem, tamquam conditiones et media; tum quia hominis perfectio tam physica, quam intellectualis subordinantur perfectioni morali, ad quam tamquam ad proprium finem diriguntur ac ex propria natura tendunt.

2.º Hic porro finis omnes eas condiciones complectitur, quas in scopo civilis societatis quærere et assignare oportet. Nam: 1.º quoad substantiam non discriminatur, sed quodammodo identificatur cum fine singulorum hominum, ex quibus societas coalescit: 2.º ejus adsecutio juvari ac promoveri nata est ope civilis societatis, atque per hujus vim et organismum: 3.º distinguitur tum a scopo societatis religiosæ, cujus est bonum divinum et supernaturale procurare, tum a fine ultimo societatis civilis, ac hominis uniuscujusque, qui est vita æterna seu beatitudo suprema per possessionem Dei: 4.º non tamen opponitur ejusmodi duobus finibus, sed potius est veluti via et præparatio quædam ad illos: 5.º constituit normam primariam boni regiminis; quod quidem eatenus bonum, proficuum, et rationabile existit, quatenus congrua media adhibet ad promovendum et conservandum perfectionem hominis, qua ens morale: unde fini a nobis assignato optime congruit esse criterium fundamentale et primarium ordinis socialis, et politici.

3.º Nec quis existimet scopum societati civili a nobis hic præfixum et assignatum, differre ab eo, quem D. Thomas eidem assignat; imo admissim quoad rem significatam cum eo consentit. Audiantur ejus verba (1): «Ad hoc enim homines congregantur, ut simul bene vivant, quod consequi non posset unusquisque singulariter vivens: bona autem vita est

(1) *De Regim. Princ.*, lib. 1.º, cap. 14.

secundum virtutem: virtuosa igitur vita est congregationis humanæ finis (1).»

4.º Igitur finis societatis civilis ex duobus veluti elementis coalescit; quorum primum est actio secundum virtutem, quæ exurgit ex evolutione et perfectione facultatum intellectualium et moralium hominis; alterum vero, copia honorum externorum et corporalium, quæ sunt veluti media necessaria ad evolutionem et perfectionem prædictarum facultatum, ac proinde ad perfectionem hominis, qua ens morale. Unde jure merito D. Thomas (2): «Ad bonam autem unius hominis vitam duo requiruntur, unum principale, quod est operatio secundum virtutem; virtus enim est qua bene vivitur: aliud vero secundarium, et quasi instrumentale, scilicet, corporalium honorum sufficientia, quorum usus est necessarius ad actum virtutis.» Itaque colligere licet ex dictis subjecta

Corollaria:

1.º Perfectio naturalis hominis, qua ens morale, qua finem constituit societatis civilis, triplicem hominis perfectionem implicat et exigit: 1.º *perfectionem physicam* quoad corpus, vires físicas, externa bona, et similia: 2.º *perfectionem intellectualem* hominis, ope scientiarum et artium: 3.º *perfectionem stricte moralem* seu voluntatis, quoad virtutis opera perficienda. Ex hac triplici perfectione inadæquata, ac veluti evolutione partiali facultatum hominis, exurgit ejusdem adæquata perfectio quatenus ens morale constituit.

(1) In re hac, sicut et in aliis bene multis, cum D. Thoma et nobiscum consentit quoad rem significatam Rosmini, qui societatis finem reponit in *bono humano*; quod apud ipsum nihil aliud est quam virtus moralis. «Un altro principio che non sembra aver bisogno di dimostrazione, e che non è meno importante de' precedenti per la scienza sociale, si è, che il bene vero a cui dee intendere una società di uomini, dee esser il *bene umano*, quello che è definitivamente bene per la *natura umana*, quello che è consentaneo a tutte le esigenze di questa natura...

Da ciò fu detto si raccoglie, che il vero bene umano non è altro se non la virtù morale è tutti que' beni che possono stare insieme colla virtù.» *Filos. della Polit.*, lib. 2.º, cap. 1.º

(2) *Ibid.*, cap. 13.

2.^m Cum perfectio rei quæ ad finem ordinatur, ex finis consecutione desumatur, ea erit perfectior societas civilis, in qua plus abundabunt homines moraliter perfecti, et quæ ex propria conditione et constitutione, aptior, existat ad evolvendos et perficiendos homines in ordine morali.

3.^m Progressus civilis societatis ac vera ejusdem *civilizatio*, repetenda sunt ex triplici illa evolutione hominis quoad ordinem physicum seu materialem, quoad ordinem intellectualem seu scientificum, et quoad ordinem moralem; ita tamen ut motu quodammodo simultaneo perficiatur, ac veluti sub quodam parallelismo; ex nimio namque excessu unius ordinis supra alios, perturbatio et incommoda necessario oriuntur. Cæterum, ejusmodi incommoda minora essent, si ordo moralis reliquis duobus præponderaret; quippe qui ad virtutem et perfectionem interiorum tamquam ad finem immediatum ordinatur. Contra vero, maxima imperfectio ac incommoda gravissima oriuntur, si evolutio hominis physici sive quoad res materiales, nimium excrescat, ejusdem evolutionem moralem impediatur, ac veluti obruat; quoniam id præ se fer inversionem quamdam ac perturbationem finis adæquati societatis.

§ II.

De organismo civilis societatis.

Organismus societatis civilis, si spectetur *ex parte personarum* tria elementa complectitur, nempe, *potestatem publicam* et supremam, ejusdem *ministros* seu magistratus, *subditos* sive homines privatos. Hæc constituunt veluti totidem *personas morales*, ex quibus organismus hierarchicus societatis cujuslibet efflorescit et consistit. Atque enumerata elementa societatis civilis, respondent quodammodo *patri, matri et filio* in societate domestica (1), quæ merito habetur ele-

(1) «Le pouvoir domestique, inquit Bonald, agit pour la production et la conservation de ses sujets, qui sont ses enfants, par le moyen ou le ministère de la mère... Ainsi le pouvoir public agit pour la production, et la conservation de ses sujets, par le moyen

mentum immediatum societatis civilis, quæ, ut patet, ex pluribus familiis seu societatibus domesticis exurgit et coalescit.

Ex parte formæ seu regiminis, organismus societatis civilis, vel est monarchicus, dum unius imperio et regimini omnia subjiciuntur; vel *aristocraticus*, dum potestas publica ab optimatibus seu principibus quibusdam civibus exercetur: vel *democraticus*, dum populus vel multitudo potestatem supremam aliqua ratione exercet, sive rempublicam administrat atque regit per jura quædam quæ sibi reservat, quoad leges condendas, quoad magistratum electionem. etc.; vel demum *mixtus ex tribus*, quod postremum *regimen*, inquit D. Thomas, *est optimum*.

Optimum, inquam, ex rei natura, et secundum se spectatum, quatenus vitia et excessus regiminum aliorum declinare aptum est: non vero optimum sensu absoluto et universali. Nam, ut scite docet idem D. Thomas, «regimen et dominium ordinari debet secundum dispositionem gentis;» ad proinde oportet societatis formam respondere et analogiam servare cum natura, conditione, habitibus, moribus, perfectione intellectuali, aîisque adjunctis hominum, ex quibus societas illa coalescit.

Cave tamen ne inde inferas, regimen illud ex tribus aliis *commixtum, quod est optimum*, apud D. Thomam, identificari cum regimine illo *parlamentario* seu *représentativo* recentiorum. Siquidem, istud prout hodie nunc proclamatur, et magis adhuc prout hodie nunc exerceri solet, toto cælo discriminatur a monarchia temperata, qualis ætate D. Thomæ vigeat, præsertim in nostra Hispania, nec in praxi regimen mixtum seu temperatum, sicut hæc nostra ætate ope *parla-*

ou le ministère de ses agents, noblesse, magistrat, guerriers, fonctionnaires... Qu' on ne s'etonne pas de ce rapprochement entre la société publique; car de même que sans le père et la mère il n'y aurait pas de famille et de sujets dans la société domestique, ainsi nous avons vu que, sans pouvoir public, et sans ministres, il n'y aurait pas de société, par conséquent pas de sujets, mais une foule sans conseil, et sans direction qui ne pourrait que se détruire elle-même, si elle n'était pas détruite par des causes étrangères.» *Demonstr. philosop. du principe const. de la Société*, cap. 8.

mentarismi habetur, ad aliud ducit, nec ducere potest, nisi ad denegationem et contemptum regiae auctoritatis, ad tyrannidem ministerialem, ac ad corruptionem morum ex parte multitudinis.

ARTICULUS TERTIUS.

De officiis hominum respectu societatis civilis.

Officia hominis quatenus pars existit societatis civilis, alia sunt gubernantium, alia subditorum. Et quia, ut scite habet D. Thomas, «gubernare est id quod gubernatur convenienter ad debitum finem perducere,» consequitur plane quod officium primum et fundamentale regis, seu cujuslibet gubernantis, qua talis, sit societatem sibi commissam ita regere et administrare, ut societatis membra finem, quem in societate et per societatem quaerunt, tuto et faciliori via adsequantur. Ad quod quidem tria potissimum requiruntur, ut merito adnotavit D. Thomas (1): «Primo quidem, ut multitudo in unitate pacis constituitur: secundo, ut multitudo vinculo pacis unita dirigatur ad bene agendum; sicut enim homo nihil bene agere potest nisi praesupposita suarum partium unitate, ita hominum multitudo pacis unitate carens, dum impugnat seipsam, impeditur a bene agendo; tertio vero, requiritur ut per regentis industriam, necessariorum ad bene vivendum adsit sufficiens copia.»

Ex verbis hisce D. Thomae, quibus continetur ac exprimitur officium primum eorum qui societati praesunt, facile quispiam potest colligere quenam sint gubernantium reliqua officia particularia, quae ex primario hocce ac universali emanant:

Quorum ut quaedam innuamus, ad regem seu gubernantem spectat:

a) Ferre et promulgare leges justas, quae juxta societatis conditionem diversasque circumstantias, aptae sint unitatem et pacem tueri et conservare apud convices, hosque in-

(1) *Ibid*, cap. 3.º

citare ac perducere ad perfectionem secundum moralem virtutem; quandoquidem ad scopum istum, ut supra diximus, necessario tendere debet civilis societas, ac proinde leges cunctae, quae pro ea conduntur.

b) Fovere, et protegere quicquid ad moralem perfectionem hominis, cui caetera ejus bona subordinantur, ducere potest prout est vera religio, associationes hominum apud quas emicant virtutum exempla, ut sunt ordines religiosi, societates, et comitia piorum hominum ad subveniendum indigentiae proximi, etc.

c) Removere obstacula, quae praedicti boni moralis adsecutionem impediunt aut retardant, sive ex defectuosis institutionibus, sive ex hominum abusu, aut juris usurpatione oriuntur (1).

d) Subditos tueri non modo contra externos hostes, sed etiam contra homines eos qui verbo, opere, scriptis, secretis associationibus, societatis ordinem, jura, et existentiam perturbare conantur; populum decipiendo, seditiones machinando, perniciosissimos errores spargendo.

Sed quoniam officium hocce nexum habet cum effrenata illa libertate praeli, (*libertad de la prensa*) pro qua hodie rerum publicaram ac ephemeridum scriptores plurimi, praesertim e schola liberali, ut ajunt, tamquam pro aris et focis dimicare solent et amant, sit

(1) Ad rem iterum laudatus Rosmini inter gubernii civilis praecipua officia statuit:

1.º «Di non mettere agl' individui che compongono la società alcun ostacolo, pel quale essi sieno impediti ó impacciati nel conseguimento del vero bene umano, ultimo ed essenzial fine non meno, dell' individuo que della società.

2.º Di togliere, per quanto sta in suo potere, tutti gli ostacoli che impacciano gl' individui nel conseguimento del detto bene; e segnatamente di difendere il diritto di ciascuno contro la usurpazione ó la sopercheria degli altri.» *Ibid*, cap. 10.

THESIS.

Absoluta libertas præli illicita est ex genere suo.

Prob. Illicitum ac immorale existit ex suo genere cooperari malo morali alterius, aut etiam nocimento proximi; id namque vetat ipsa lex naturæ, præsertim quoad eos quibus ex officio cura incumbit avertendi malum et nocimentum, ut sunt superiores respectu subditorum; atqui concedere libertatem præli idem est ac cooperari malæ voluntati eorum qui ea abutuntur, simulque damno et nocementis, quæ eadem libertate membris societatis, ipsique societati obveniunt: ergo. Minor probatione non indiget apud hominem quemlibet bonæ fidei, qui fateri velit quod suis oculis videt, ac quotidie experitur. Nemo enim est qui nesciat: 1.º impios homines non ob alium finem typographicam seu præli libertatem amare, tueri, atque ad praxim revocare velle, nisi ut Deum, Christum ejus, veram, imo omnem religionem, ac divinam legem, blasphemis obruant; ut familiam, proprietatem, publicam auctoritatem, aliaque fundamenta civilis societatis evellant: 2.º plures homines decipi ac in errorem duci ex ejusmodi impiorum hominum scriptis; morum corruptionem, ac indifferentismum religiosum apud multitudinem invalescere; populos denique concitari atque impelli ad seditionem et tumultus politicos, quibus reipublicæ pax, securitas, bonum perturbantur. Ergo gubernantes illi qui vel absolutam, vel nimiam præli libertatem concedunt, non solum illicite agunt contra legem naturæ, prohibentem cooperationem ad malum, et nocimentum proximi; sed ulterius desunt proprio officio, ex quo tenentur societatis membra ad moralem perfectionem, quæ finis est civilis societatis, promoveri, et juvare, simulque obstacula pro viribus remove; quin etiam infideles existunt societati sibi commissæ, cujus pax, securitas, conservatio, ex præli libertate, vel nimia, vel omnimoda, periculo exponuntur.

Quod si sermo sit de gubernantibus catholicis, aut de natione quæ adhæret uni religioni catholicæ, gravior urget obligatio cohibendi præfatam præli libertatem, quæ præterea juribus ac doctrinæ Ecclesiæ adversatur, quæ idcirco

merito proscripsit hanc propositionem: «Enimvero falsum est civilem cujusque cultus libertatem, itemque plenam potestatem omnibus attributam, quaslibet, opiniones, cogitationesque palam, publiceque manifestandi, conducere ad populorum mores, animosque facilius corrumpendos ac indifferentsimi pestem propagandam (1).» Itaque

e) Ad officium spectat gubernantium, præsertim in natione catholica, tam legibus quam pœnis congruis, præli libertatem cohibere.

f) Congruis legibus et statutis providere quoad sufficientiam et copiam bonorum ad vitæ sustentationem, et commoditatem necessariorum, præsertim vero curare ut ejusmodi sufficientia ad omnia membra, quoad fieri potest, protendatur, ita ut his qui proprio labore vivunt, atque pauperibus, labor utilis, atque necessaria ad vitam non deficient.

g) Commerecium, industriam fovere, patriæ honorem, gloriam et jura tueri et propugnare, etiam per bellum, si opus fuerit.

h) Rempublicam tributis et oneribus innecessariis non obruere aut opprimere; ac proinde ea solummodo ministeria, dignitates, et officia publica instituere, quæ prorsus necessaria existunt, eademque civibus conferre juxta leges distributivæ justitiæ: qua sane in re non parum hodie peccatur, dum pro gubernii *parlamentarii* consuetudine et exigentia, ministeria publica indefinita ratione et sine necessitate gubernantes augent, quibus proprio, et aliorum commodo et ambitioni, potius quam publicæ utilitati, frequenter prospicitur. Quod attinet subditorum officia quoad societatem, ea omnia quadantenus continentur obedientia erga præsidem et magistratus ejusdem societatis. Etenim, subditus, quæ talis officium adimplet servando leges justas promulgatas ab eis respectu quorum subditus dicitur. Quænam autem sint leges humanæ injustæ, et quando liceat, vel non liceat easdem servare, et præcipientibus obedire, jam supra diximus, dum de lege humana.

(1) Syllab., prop. 79.